

Egy plébános küzdelmei a közegészségügy javításáért: az első ártézi kutak Csongrádon

Gyöngyössi Orsolya*

* MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport

Kulcsszavak

Csongrád
ártézi kút
Hegyi Antal
közegészségügy

Csongrád
floodplain well
Antal Hegyi
public health

Absztrakt

Az 1880-90-es évek egyik legfontosabb közegészségügyi előrelépése az ártézi kutak létesítése volt. Csongrád vármegye első ártézi kútját Hódmezővásárhelyen fúrták 1880-ban. 1884-re ugyanitt elkészült a második, nem sokkal később egy harmadik kút. Vásárhely példáját Szentes követte 1886-ban. Ugyanitt 1891-ben a második ártézi kutat is átadták a nagyközönségnek. Az ártézi kutak létesítését illetően Szeged városa járt az élen: 1887 és 1894 között 30 ártézi kutat fúratott a város. A vármegye városainak példáját látva ekképpen méltatlankodott a Csongrádi Lap egyik írója: „...azt lehet mondani, hogy csak is Csongrádvárosa maradt hátra, csakis Csongrádvárosa nem gondoskodott arról, hogy polgárai jó, iható és egészséges vízhez juthassanak.” Az első ártézi kút ügyét végül Hegyi Antal plébános karolta fel 1892-ben. Előadásomban a csongrádi plébános erőfeszítéseit, a kút fúratásának gyakorlati és politikai nehézségeit, a helyi plébánia közegészségügyi „misszióját” mutatom be.

Az 1880-as, 1890-es évek egyik legfontosabb közegészségügyi intézkedése az artezi kutak létesítése volt. Csongrád vármegye első artezi kútját¹ Hódmezővásárhelyen fúrták 1880-ban. 1884-re ugyanitt elkészült a második, nem sokkal később egy harmadik kút. Vásárhely példáját Szentes követte 1886-ban² – ugyanitt 1891-ben már a második artezi kutat is átadták a nagyközönségnek. Az artezi kutak létesítését tekintve Szeged városa járt az élen: 1887 és 1894 között 30 kutat fúratott a város (Halaváts 1891). A vármegye városainak példáját látva ekképpen méltatlankodott a *Csongrádi Lap* egyik írója: „...azt lehet mondani, hogy csak is Csongrádvárosa maradt hátra, csakis Csongrádvárosa nem gondoskodott arról, hogy polgárai jó, iható és egészséges vízhez juthassanak” (Csongrádi Lap 1891c). Az első artezi kút ügyét végül Hegyi Antal plébános karolta fel 1891–92-ben.

A hódmezővásárhelyi parasztcsaládból származó, fiatal Hegyi Antal korának egyik legreményteljesebb papja volt: tehetséges szónok, fáradhatatlan szervező és határozott, tettekre szoruló karakter, így nem csoda, hogy karrierje rendkívül gyorsan ívelt felfelé a váci püspöki palotában (Gyöngyössi 2014).

1886-ban a váci püspöki titkári széket cserélte fel az akkoriban igen dúsán javadalmazó csongrádi plébánosi címre. Hegyi több éves váci tartózkodása idején szívta magába a „valódi” polgárság levegőjét. A püspöki székhelyen ért behatások – szerencsésen társulva Hegyi rend- és tisztaságszerető karakterével – Csongrádon is megmutatkoztak, elsőként természetesen a plébános saját felügyelete alá tartozó területeken. A templomkert lett Csongrád első, rendezett szigete: a plébános fákat ültetett, járdát építtetett, a cserjéket legelésző lábasjóságokat kirekesztette onnan. A katolikus temetőben mindeközben kiegyenesíttette az utakat, kutat fúratott, személtlerakókat jelölt ki. Ezek voltak Hegyi „gyakorlóterepei” ahhoz, hogy a kulturált városkép eszményét később a település egészére kiterjesztve megvalósítsa. Hogy a csongrádi közvélemény mégis miért nem fogadta egyöntetű lelkesedéssel ennek a tettekre szoruló papnak az eredményeit, annak számos oka volt. Ezek közül a leghangsúlyosabb Hegyi Antal sajátos stílusa és politikai ambíciói voltak.

Hegyi Antal csongrádi működése összességében rendkívül ellentmondásos volt. Híveivel hol nyájasan,

hol türelmetlenül és erőszakosan viselkedett. Míg templomi szónoklatai felemelően szuggesztívek, újságcikkei sértőek és személyeskedők voltak. Elkötelezett ellenzéki 48-as érzelmű volt, és engesztelhetetlen haragot táplált a csongrádi liberális értelmiségiek felé. Mindennek következményeként ha Csongrádon egy új kezdeményezés: például a tiszai hajóhíd, a kórház, az artezi kút vagy a közvilágítás kérdése került napirendre, a két párt nem vette (vagy nem akarta) észrevenni, hogy gyakran ugyanazon célokért, igen hasonló elvek alapján küzdenek. Bár a liberálisok ugyan elismerték, hogy a település fejlődését segítő intézkedések egyik fő mozgatórugója Hegyi Antal, a háttérben képmutatást, népszerűség-hajhászást, az őszinte szándék hiányát sejtették. Míg a képviselők döntő többségét a végletekig irritálta Hegyi Antal stílusa, és csak papi talárba bújt bűnözőként tudtak rá gondolni, addig a szegényparasztok, kubikosok, az egyszerű munkásemberek „aranszájú papként” emlegették, és feltétel nélkül hallgattak szavára. Karakteres személyisége és szokatlan kezdeményezései valósággal kettéosztották Csongrád társadalmát.

Jelen írásomban az első artezi kutak létesítését övező képviselőtestületi vitákon és korabeli újságcikkeken keresztül mutatom be, hogy a római katolikus egyház, jelesül Hegyi Antal plébános hogyan és miként törekedett – papi szerepkörén jócskán túlnyúlva – elősegíteni a település infrastrukturális fejlődését, milyen szerepet vállalt a közegészségügyi állapotok javításáért vívott küzdelemben?

Ivóvízellátás a 19. század végén

Mivel a lakosság jelentős része a folyóból fedezte mindennapi vízszükségletét, a balesetek megakadályozására úgynevezett „merigetőket” állítottak fel, ahol egy középnyíláson keresztül lehetett a vödörket és kannákat a vízbe mártani (Csongrádi Lap 1891c). Mivel a deszkákból ácsolt merigetőkön nem volt korlát, és többen a széléről próbálkoztak a merítéssel, gyakran előfordultak vízbefúlással végződő balesetek.

Bár a magánházaknál és köztereken ásott kutak vize gyakran szikes, meszes volt, ivóvízként is fogyasztották. Akadt olyan, aki saját költségén készíttetett kutat a háza elé azért, hogy magát és a környéken élőket kiségitse. A Tiszavidék 1894-ben az egyik ilyen gémes kút megromlásáról számol be.³ Mindezek mellett újságcikkek árulkodnak arról, hogy akadt Csongrádon olyan vendéglős, aki a Holt-Tisza állott, bűzös vizét szolgálta fel vendégeinek. A serházzugi-holtág közelében élők is rendszeresen éltek – nem pusztán mosás vagy jószágátvitás céljából – a „dögvízzel” (Csongrádi Lap 1891a).

Mindezek tükrében kijelenthető, hogy az első artezi kút fúrása előtt (1891) Csongrádon azok jutottak egészséges ivóvízhez, akiknek pénze és lehetősége volt az artezi víz vagy a szódavíz beszerzésére. Tudjuk, hogy az egyik csongrádi képviselő éveken keresztül Szentesről hozatott háztartása számára artezi vizet.⁴ Szódavizet elsősorban a vendéglősök és patikusok árultak Csongrádon (Csongrádi Lap 1895c).

Az első artezi kút fúrásának előkészítése

A helyi sajtóorgánumok tele voltak türelmetlen közleményekkel, melyek a lakosok egészségügyi felvilágosítását és a helyi előljárási gyakorlati lépéseit sürgették: „Szentes, még kevésbé Hódmezővásárhely [ahol már van artezi kút] nem mutat fel aránylag oly nagy halálozást, mint Csongrád városa. S ami fő, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy száz esetben legalábbis 40 százalék gyomor- és bélhurut van a halál okául feltüntetve. Ennek alapja pedig elvitázhatatlanul a rossz, egészségtelen, undorító ivóvízben keresendő. Csak a legcsekélyebb áradása is a Tiszának már oly zavarossá, piszkossá és fertőzővé változtatja a vizet, hogy az határozottan élvezhetetlenné válik: minthogy pedig utalva vagyunk használatára, természetes, menthetetlenül széthurcoltatik lakosságunk közi a Tisza mentén bárhol előforduló járvány” (Csongrád 1890).

A Csongrádi Lap 1891 májusában közzé tett cikke szerint a település kezdetben öt artezi kút fúrását tervezte. A cikkíró azt is tudni vélte, hogy a Pallavicini uradalomban lévő kutak példájára kívánják a csongrádi kutakat elkészíteni. A művezetéssel ifj. Toldi Antal uradalmi gépészt bízták meg (Csongrádi Lap 1891b). Az egy hónappal későbbi közgyűlésen – feltehetően anyagi okokból – először csak 150 méter mélységű kútra akartak megbízást adni. Éder János szabadelvű képviselő ezt nem hagyta annyiban: elérte, hogy a közgyűlés megszavazza a kút esetleges mélyítésének költségvetését (Csongrádi Lap 1891d). Hogy végül Toldi Antal állt el a kivitelezéstől vagy az előljárási találat túl drágának az ajánlatát, nem tudni. Tény, hogy 1891 novemberében

a szegedi Milkó Vilmos fiai és Mayer Hermann társcéggel kötött szerződést a település.⁵ A kút helyeként a piactér Fő utca felé eső részét jelölte ki.

A vármegyei közgyűlés 1892 januárjában jóváhagyta a csongrádi artezi kút kivitelezési terveit. A vállalkozó a tél közepén állította fel a fából ácsolt fúrótornyot. Mayer Hermann számításai szerint a csongrádi talajviszonyokat tekintetbe véve kb. 250 méter mélységben kell leásni a jó minőségű ivóvízért (Csongrádi Lap 1892a). Ahhoz képest, hogy a vállalkozó januárban 40 naposra tervezte a fúrást, júniusban még csak 190 méter mélységnél tartottak. A fennakadás oka a fúrószárny elhajlása és a cső elgörbülése volt. A csövet – mivel kiszedni nem tudták – a mélyben hagyták, és egy vékonyabb csővel folytatták a munkát (Csongrádi Lap 1892b). Hegyi Antal szerint mindehhez hozzájárult, hogy a vállalkozó hozzá nem értő munkásokkal dolgoztatott, kiket nem tudott kellőképpen megfizetni, így azok dolgozni sem akartak (Tiszavidék 1893a).

A „dísztelenkedő vascső” utóélete és szerepe a kolerajárvány megfékezésében

Júliusban sikerült először vizet nyerni a félig kész kútból. A Csongrádi Lap lelkesedve közli az első tapasztalatokat: „A gyönyörűen tiszta, kissé vastartalmú víznek különben már is tömérdek a fogyasztója, s egy hét óta városszerte teljes élvezettel szürcsölnünk az egészséges kemény vizet, mely a tiszainál természetesen egészségesebb, a korcsmák rossz borait pedig végképpen legyőzi” (Csongrádi Lap 1892c). Ekkor, mivel a munka az aratási időszakba csúszott, a gépész a fúrásnál használt gőzgépet inkább csépelni vitte.

A kútfúrás munkálatai így a nyár közepén félbemaradtak. Hegyi Antal plébános az augusztusban kitört kolerajárvány miatt interpellációban sürgette a kút mielőbbi befejezését. Sóhlya Gyula jegyző Hegyi Antal sürgetésére azt válaszolta, hogy bár a kút kevés vizet ad, mégis használható. Ha a kútfúró munkások folytatnák a munkát, elképzelhető, hogy a kút a munkák idejére használhatatlan lenne, így a lakosság a járványos időszakban teljesen rá lenne kényszerítve a Tisza vizére (MNL CsML CsL V. B. 71. 1892).

Az előljáróság ekkoriban csendőrököt állított a Tisza partjára, hogy a lakosságot az artezi kút vizének használatára kényszerítse. Ennek ellenére rendszeresen megpróbálták kijátszani a csendőrök figyelmét. Mivel Hegyi Antal plébános és káplánjai minden szentmisén megerősítették a rendelkezések betartásának fontosságát, a felcsigázott kedélyek lassan lecsitultak. Az előljáróság lajtos kocsikkal hordta az artezi vizet a település távolabbi részeire, illetve kijelölte azokat az ásott kutakat, melyek vize továbbra is használható (Tiszavidék 1893b).

1892 januárjában, vagyis egy évvel a fúrási munkálatok megkezdése után az artezi kút mélysége nem érte el a megfelelő szintet, az igényekhez képest kevés vizet adott. Felépítménye nem volt, a fúróbódét a viharos szél összedöntötte. Hegyi Antal több cikkében foglalkozott a kérdéssel és az előljáróság közbelépését sürgette. A „kidobott pénzért” és a köztéren árválkodó, gyöngé kútért a „szabadelvű éhletlenséget”, mindenekelett Sóhlya Gyula főjegyzőt okolta (Tiszavidék 1893a).

Mayer Hermann vállalkozó többé nem nyúlt a félbehagyott csongrádi kúthoz. A kútra szánt 9000 forint helyett így Csongrád csak 3000 forintot fizetett ki neki, vállalkozása is időközben tönkrement. A Földművelésügyi Minisztérium emberei 1893 nyarán szemrevételezték a kutat. Megállapították, hogy egy nap alatt mindösszesen 66 köbméter „nem egészen kellemes ízű” ivóvizet szolgáltat. A kút további mélyítését nem javasolták, hisz a fúratás annyiba került volna, mint egy újabb kút létesítése. Mivel a kútnak nem volt felépítménye és medencéje, ezek pótlását sürgették (Tiszavidék 1893c).

A javaslatoknak jó ideig nem lett foganatja. Hegyi Antal még 1894 áprilisában is ekképpen panaszkodik a Tiszavidék hasábjain: „Ott dísztelesenkedik a piactéren egy darab vascső, szertesórván minden rend és út nélkül az Istenadta vizet, mely aztán a piactéren, később egy utcán csergedezik a bökénybe árokvezetéssel. No aztán szép látvány ez az ott átmenőknek mely némely helyen gödröt vájván magának, egy bűzhödtt mocsár fejlődik ki belőle” (Tiszavidék 1894a). Cikkében felhívja a figyelmet arra, hogy az artezi kút medencéjét tűzvédelmi célokra is lehetne használni, így annak kiépítése nem csak közegészségügyi, de közbiztonsági okokból is elengedhetetlenül fontos lenne. A közgyűlés szeptemberben határozta el, hogy a kút fölé fabódét állít, környékét téglaburkolattal látja el (Csongrádi Közlöny 1894b). Az elkészült alkotmány minden esztétikai értéket nélkülözött.⁶

A kút minőségét az ún. kútmester felügyelte. Időnként mintát vett a vízből, ellenőrizte a víznyomást, igyekezett tisztán tartani a csöveket. A kút ugyanis időnként iszapos, kellemetlen ízű vizet szolgáltatott. A kifolyócsövet a sár olykor be is tömte. Az is előfordult, hogy a sorban álló cselédlányok nem várták ki a megfontoltan csordogáló víz munkáját, és a kút medencéjéből merítették a vizet. A csongrádi artezi kút mellett még 1899-ben sem volt petróleumlámpa elhelyezve, így az alkonyatkor vízért járók jó eséllyel összetörték edényeiket (Csongrádi Lap 1899).

Az artezi kút igen hamar a település elsőszámú találkahelyévé vált. A környéken lakók életét tereferelő cselédlányok, verekedő legények, udvarló gavallérok zajos kavalkádja keserítette. A hazafelé igyekvő lányokat az utcasarkokon ácsorgó suhancok és dologtalan iparos ifjak is hangos füttykoncerttel kísérték (Csongrádi Lap 1897c).

A községi rendőrök eleinte csak nagyobb verekedések alkalmával léptek közbe, 1895-ben már állandó őrt állítottak az artezi kútnál zajló botrányos jelenetek megfékezésére. A Tiszavidék az elismerés legcsekélyebb jele nélkül ír munkájáról: „Tudva lévő dolog, hogy a piacon lévő artézi kútnál a botrányok mindennapiak. Inasok veszekednek ott cselédlányokkal, kocsisok ütik egymást, parasztleányok birkóznak, szakácsnők pofoszkodnak itt s a rendőr, a rendőr, aki őrnek van ide kiállítva, tétlenül nézi e jeleneteket, sőt gyönyörködik azokban” (Tiszavidék 1895).

„Úgy hurczoljuk ide oda az artézi kutat, mint macska a kölykét.”⁷ A második artezi kút története

A kút alacsony teljesítménye és a település igényei egy újabb artezi kút fúratását sürgették. A település ezúttal a Földművelésügyi Minisztériumtól kért segítséget. A minisztérium gépészt és gépeket is biztosított Csongrádnak a munkálatokhoz, a településnek csak az üzemeltetéshez szükséges tüzelőanyagot és munkaerőt kellett biztosítania (Tiszavidék 1893c).

A kedvezőbb kivitelezési körülmények gyors befejezés reményére adtak okot. A kutat ezúttal nem a vállalkozó hozzá nem értése, hanem a kút helyének kijelölését övező politikai viszály veszélyeztette.

Az első javaslat a központi elemi iskola elé képzelte el a kutat. Az ötletet Csemegi Antal bíró fellebbezte, és a Mernyó-kereszt környéke (a mai Síp utca és a Fő utca sarka) mellett érvelt. Egy másik képviselő az ún. sárállás mellé képzelte el az artezi kutat. Az 1894. május eleji közgyűlés végül Csemegi bíró javaslatát fogadta el (Csongrádi Közlöny 189a). A fúráshoz szükséges gépek 1895 márciusában érkeztek Csongrádra.

Miután a második kút fúráshoz szükséges felszerelés és a szakember is megérkezett, Hegyi Antal javaslatára egy mérnök megvizsgálta a Mernyó-kereszt környékét. A Csongrádi Lap állítása szerint a mérnök a helyet kút fúráására alkalmatlannak találta (Csongrádi Lap 1895a). Hegyi Antal sajtója nem említi ilyesmit, sőt: továbbra is a kereszt környékét tartotta a legalkalmasabbnak (Csongrádi Közlöny 1895b). A szabadelvű újság cikkében az áll, hogy a hamarjában összehívott rendkívüli közgyűlésen parázs vita alakult ki a kút helyének kijelölése körül. A liberális képviselők örömmel látták volna az artezi kutat a település egykori liberális országgyűlési képviselőjéről elnevezett Szivák téren.⁸ A közgyűlés ekkor jóváhagyta a Szivák téri kút ötletét, ám délután mégis újabb gyűlést hívtak össze, ahol szótöbbséggel megállapodtak a Szentháromság tér járásbírósa felé eső sarkának kijelölésében. Éder János újsága úgy tudta, hogy már a gépeket is a járásbírósa elé vontatták, és nehezményezte, hogy a két kút túl közel van egymáshoz (Csongrádi Lap 1895a). Hegyi plébánosnál viszont azt olvashatjuk, hogy bár a szabadelvű képviselők kis híján elérték, hogy a Szivák térre kerüljön a kút, az ellenzéki párt képviselői időközben alispáni engedélyt szereztek a Mernyó-kereszt mellett a fúrási munkák elkezdésére (Csongrádi Közlöny 1895a).

Hegyi Antalról mindezek következményeként az a hír terjedt el Csongrádon, hogy voltaképpen a Szivák tér nevével van baja: ha Hegyi-térnek neveznék, a plébánosnak sem volna kifogása az artezi kút odatelepitése ellen. Hegyi Antal a Csongrádi Közlönyben vette elejét a rosszindulatú pletykáknak: „Hegyi Antal amint egyáltalán nem keresi az emberi kegyeket: úgy kitüntetés sem instál a maga részére s ha Vadnay-térnek vagy akárminek hívnák azt a Szivák-térnek elkeresztelt disznó-piacot: akkor is ép úgy elleneznénk az artézi kút oda helyezését, mint mivel hogy ezen eszme a népérdekeinek meg nem felel” (Csongrádi Közlöny 1895b).

A piactérre ideiglenesen átszállított fúrófelszereléseket április közepén ismét a Mernyó-kereszthez

vitték. 1895 májusában végül kezdetét vette a második csongrádi artezi kút fúrása. A munka rendkívül lassan haladt, mert a cső mellett a talaj megsüllyedt, be kellett tömni (Csongrádi Lap 1895d). Hamarosan kiderült, hogy a fúrást a cső behorpadása miatt nem lehet folytatni. Az augusztus 8-án tartott közgyűlésen az a határozat született, hogy a fúrást új helyen, a jelenlegitől hátrébb kell újratekenni; az előző fúrásban ragadt csövet pedig, amennyire lehetséges, ki kell szedni. A sikertelen fúrásra fordított összeg egy részét megpróbálták az államra terhelni (Csongrádi Lap 1895e).

1895 decemberére a második artezi kút is elkészült: 312 méter mélységből, naponta 300 ezer liter vizet adott (Csongrádi Közlöny 1896b). Hegyi Antal örömmel üdvözölte a munkák befejezését. Lapjában azonnal javaslatot tett arra, hogy az előjáróság készíttessen díszes felépítményt a kúthoz, hogy millenniumi emlékként is szolgálhasson. Mivel a fúráshoz szükséges, állami tulajdonú gépek még Csongrádon voltak, sürgette a harmadik artezi kút létesítésének megszavazását (Csongrádi Közlöny 1896a).

A kút környékének rendezésére nagy szükség volt, hisz az elvezetés hiánya miatt a Síp utcai iskola mellett egészségtelen, bűzös pocsolók képződtek (Csongrádi Lap 1896b). A felépítményekkel kapcsolatban Hegyi Antal 1897-ben is felszólalt a képviselőtestületi üléseken. A jegyző megnyugtatta a plébánost, hogy a tervek már készen vannak, hamarosan mindkét kút méltó környezetet kap (Csongrádi Lap 1897a).

A harmadik artezi kút tervének ideiglenes megvalósítása

Alig lett kész a második artezi kút, az előjáróság már a harmadik telepítési terven dolgozott. Holczer Adolf szabadalvú képviselő a kültéri iskola környékét javasolta, Hegyi Antal a Szent János teret, Éder János a Kossuth teret. A képviselők többsége a Kossuth teret szavazta meg, helyét a Zöldkert, Szarvas, Rózsa és Szentgyörgyi utcák keresztezésénél jelölte ki (Csongrádi Közlöny 1896b).

Miután Hegyi Antal több cikkében is a Szent János tér mellett érvelt, a Csongrádi Lap meggyanúsította azzal, hogy lapjában másként ír, mint ahogy a képviselőtestületi üléseken cselekszik. Éder István lapja azt állította, hogy Hegyi a Kossuth térre szavazott, és csak azért hangoskodik a Szent János tér mellett, mert „félti azt a kis népszerűségét, melynek még a belvárosban örvend” (Csongrádi Lap 1896a).

Hegyi Antalnak valóban sajátos kötődése volt a Belsőváros/Belváros településrészhez, melynek határára a harmadik artezi kút elképzelt. A plébános – teljesen szokatlan módon – személyesen vezette az itteni Szent Rókus filiális templomban a litániákat, tartotta a szentmiséket, maga tanította a híveknek Jézus Szíve tiszteletének énekeit. Képviselői minőségében a belsővárosiak kéréseit kiemelt figyelemmel kezelte és igyekezett mihamarabb érvényre juttatni ezeket. Hegyi Antal népszerűségének növekedésével együtt a belsővárosiak politikai „ízlése” is formálódott, az itt élők valósággal rajongtak érte. Csak egy példa: amikor 1898-ban Hegyi Antalt ideiglenesen felfüggesztették, a belsővárosi lakosok megtagadták az úrnapi sátrakat feldíszítését. Ahogy a Csongrádi Lap hasábjain olvashatjuk: „különösen az asszonyok reszelő-meszelő háborúra készek, s nem ünnepelnek Hegyi nélkül”. 1911-ben az az ötlet is felmerült, hogy a Szent Rókus-templom Hegyi Antal vezetésével önálló plébániává váljon (Gyöngyössi 2016).

A Mernyó-keresztől elvontatott fúrógépeket végül a harmadik kút helyéül kijelölt Kossuth téren állították fel (Csongrádi Közlöny 1896c). 1896 júliusában a következő hír kereste a terveket: „A harmadik artezi kút pedig, miután a vármegye a helyének kijelölés tárgyában hozott közgyűlési határozatot föloldotta s idő közben az állam a fúró eszközöket városunkból Tardoskudra szállította, minden további fontolgatás nélkül a napirendről levette (Csongrádi Közlöny 1896d).

Összefoglalás

Hogyan értékelhetjük mindezek tükrében Hegyi Antal tevékenységét? A csongrádi plébános-képviselő ötleteinek kivitelezését – voltak azok bármennyire közérdekűek és célszerűek is – egyrészt a plébános ellentmondást nem tűrő, olykor erőszakos természete, másrészt az ellenzéki és kormánypárti képviselők hagyományosan rossz viszonya akadályozta. Bár a köztisztasági és közegészségügyi állapotok javítása mindkét párt célja volt, ez a megvalósítás mindig hatalmi harcok gyűrűjében akadozott. A képviselők nem haboztak

az alispánhoz, főispánhoz, az illetékes miniszterhez fordulni, kerülőutakon „értesíteni”, magasabb körökből információt nyerni azért, hogy az újságokba az ellenoldal erőfeszítéseinek kudarcra kerülhessen bele. A plébános újságja eközben a szabadelvű képviselők „titkos alkuszainak” járt utána, a közérdekű beruházások gazdaságtalan részleteire mutatott rá. Kritikái mellett azonban ötleteket is adott annak érdekében, hogy a település pénzgazdálkodása ésszerűbb legyen.

Az artezi kutak ügye is ebben a hurokban vergődött: bár a képviselők célja közös volt, de a gyakorlatias részleteket tekintve kéréseiket makacssággal kitartottak elképzeléseik mellett. A liberális oldalt különösen irritálta, hogy Hegyi Antal a település lelki vezetőjeként a többi képviselőhöz viszonyítva nagyobb befolyással bírt. Hívek nagy tömegét érte el és szólíthatta meg, politikai eszméit prédikációiba is belefűzhetette (nem csak feltételes módon). A papi rend méltósága képviselői tevékenységére is átsugárzott, és ezt a védett helyzetet Hegyi ki is használta.

A hosszas egyezkedések, sikertelen kísérletek és csúszások ellenére a végeredmény mégis az lett, hogy a lakossági vízfogyasztás jelentős részét a két artezi kút fedezte. A járványos megbetegedések és gyomorbántalmak aránya folyamatosan javult. Ahogy akkoriban közszájon forgott: „még egy artézi kút, és az orvosok talpa alá lapu füvet köthetünk, hogy — fussanak” (Csongrádi Lap 1897b).⁶ „Ha egy idegen utazó látogatja meg igénytelen városunkat föltűnik neki a piac téren egy katona silbakház vagy egy neczessarium féle kis deszka alkotmány, minek szükségét nem tudván magának megfejteti, tehát valakinél kérdést tesz ennek szükségessége tárgyában, mire ha értelmes embert kérdez meg az azt feleli, hogy ez artézikút [...] No de se baj! megígérte a bíró, hogy befesteti a kis alkotmányt nemzeti színre” (Tiszavidék 1894c).

Díszkút. In: Szenteseinfo.hu. Elérhető: http://www.szenteseinfo.hu/mozaik/2004/exkluziv/2004-01-15_diszkut.htm Letöltés ideje: 2019. augusztus. 08.

Dudás Lajos (1982): *Csongrád*. Budapest: CEBA Kiadó.

Gyöngyössy Orsolya (2014): *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 16. Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

Gyöngyössy Orsolya (2016): Papok, templomszolgák és hitélet Csongrád-Belsővárosban. In: Gyöngyössy Orsolya (szerk.): *Belsőváros ékköve. Szent Rókus-templom, Csongrád / Jewely of Belsőváros. Saint Roch Church, Csongrád*. A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 28. Csongrád – Szeged: Csongrád Város Önkormányzata – MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 88–104. p.

Halaváts Gyula (1891): A csongrádmegyei artézi kutak. In: *Természettudományi Közlöny*, 1891. június, XXIII. kötet, 262. füzet, 281–287. p.

Csongrád (1890), 1890. február 9. I. évf. 4. szám, 2. old.

Csongrádi Közöly (1894a), 1894. május 6. I. évf. 8. szám, 3. old.

Csongrádi Közöly (1894b), 1894. szeptember 16. I. évf. 27. szám, 2. old.

Csongrádi Közöly (1895a), 1895. április 7. II. évf. 14. szám, 1. old.

Csongrádi Közöly (1895b), 1895. április 7. II. évf. 14. szám, 2. old.

Csongrádi Közöly (1896a), 1896. január 5. III. évf. 1. szám, 3. old.

Csongrádi Közöly (1896b), 1896. január 12. III. évf. 2. szám, 3. old.

Csongrádi Közöly (1896c), 1896. április 26. III. évf. 17. szám, 4. old.

Csongrádi Közöly (1896d), 1896. július 12. III. évf. 28. szám, 4. old.

Csongrádi Lap (1891a), 1891. március 15. I. évf. 6. szám, 2. old.

Csongrádi Lap (1891b), 1891. május 10. I. évf. 14. szám, 2. old.

Csongrádi Lap (1891c), 1891. június 21. I. évf. 20. szám, 1–2. old.

Csongrádi Lap (1891d), 1891. június 28. I. évf. 21. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1891e), 1891. november 15. I. évf. 41. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1892a), 1892. január 24. II. évf. 4. szám, 2. old.

Csongrádi Lap (1892b), 1892. június 19. II. évf. 25. szám, 2. old.

Csongrádi Lap (1892c), 1892. július 31. II. évf. 31. szám, 4. old.

Csongrádi Lap (1895a), 1895. március 31. V. évf. 14. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1895b), 1895. április 14. V. évf. 16. szám, 4. old.

Csongrádi Lap (1895c), 1895. május 26. V. évf. 22. szám, 4. old.

Csongrádi Lap (1895d), 1895. július 7. V. évf. 28. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1895e), 1895. augusztus 11. V. évf. 33. szám, 1-2. old.

Csongrádi Lap (1896a), 1896. január 19. VI. évf. 3. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1896b), 1896. május 31. VI. évf. 22. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1897a), 1897. április 25. VII. évf. 17. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1897b), 1897. július 18. VII. évf. 29. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1897c), 1897. december 5. VII. évf. 49. szám, 3. old.

Csongrádi Lap (1899), 1899. november 12. IX. évf. 46. szám, 3. old.

MNL CsML CsL V. B. 71. 1886. április 16. jk. 28. sz.

MNL CsML CsL V. B. 71. 1892. szept. 14. jk. 145. sz.

Tiszavidék (1893a), 1893. január 8. IV. évf. 2. szám, 3. old.

Tiszavidék (1893b), 1893. augusztus 27. IV. évf. 35. szám, 3. old.

Tiszavidék (1893c), 1893. augusztus 27. IV. évf. 35. szám, 5. old.

Tiszavidék (1894a), 1894. április 15. V. évf. 15. szám, 2. old.

Tiszavidék (1894b), 1894. július 29. V. évf. 30. szám, 3. old.

Tiszavidék (1894c), 1894. október 21. V. évf. 42. szám, 3. old.

Tiszavidék (1895), 1895. június 30. VI. évf. 26. szám, 3. old.

Tiszavidék (1896), 1896. február 5. IV. évf. 6. szám, 2. old.

JEGYZETEK

- 1 Artezi kút: Olyan fúrt kút, mely természetes szökőkútként működik, így folyamatosan folyik belőle az ivóvíz. Előfeltétele a nagy víznyomás két, vizet át nem eresztő kőzetréteg között. Az első ilyen kutat a 12. században fúrták a franciaországi Artois tartományban, innen ered az elnevezés.
- 2 Lásd: Szenteseinfo.hu 2004.
- 3 „N. úr nagy költséggel ásatta meg Csongrád város területe legmélyebb kitűnő ivóvizet adó kútját a maga és az itten járók általános használatára. Ezt nem vette figyelembe valamely gazember, hanem el tolvajlotta ezen kút ostorfáját lánczostol s kankalékostól együtt, mely után százan és százan néztek néhány napon át a szomjazó szomszédok, útonjárók a használhatlan kútba” (*Tiszavidék* 1894b).
- 4 Kádár Henrik képviselő 1886-tól, vagyis az első szentesi ártézi kút fúrásától egészen az első csongrádi ártézi kút elkészüléséig, 1891-ig nagy mennyiségben hozatta házához a szentesi ártézi vizet (*Tiszavidék* 1896).
- 5 Határozatszám: 312/1891 (*Csongrádi Lap* 1891e).
- 6 „Ha egy idegen utazó látogatja meg igénytelen városunkat föltűnik neki a piac téren egy katona silbakház vagy egy neczessarium féle kis deszka alkotmány, minek szükségét nem tudván magának megfejteti, tehát valakinél kérdést tesz ennek szükségessége tárgyában, mire ha értelmes embert kérdez meg az azt feleli, hogy ez ártézikút [...] No de se baj! megígérte a bíró, hogy befesteti a kis alkotmányt nemzeti színre” (*Tiszavidék* 1894c).
- 7 Hegyi Antal szavai a második ártézi kút helyének kijelölése ügyében összehívott képviselőtestületi ülésen, 1895 áprilisában (*Csongrádi Lap* 1895b).
- 8 Szivák tér: Mai Dózsa György tér, előtte Búzapiac vagy Gabonapiac tér. Szivák Imre 1885–1891-ig a város országgyűlési képviselője volt (Dudás 1982: 370).

Intensions of one Parish Priest to Improve Public Health. The First Artesian Wells in Csongrád

Orsolya Gyöngyössy

In the 1880's, 1890's artesian wells caused extremely positive effect on public health conditions. The first artesian well in Csongrád County was bored in Hódmezővásárhely (1880), than Szentés (1886). Between 1887 and 1894, Szeged constructed 30 wells of this kind. Among the larger settlements in the County, Csongrád was the last where artesian well was founded. The initiative of the idea was the parish priest, Antal Hegyi. Antal Hegyi was not only an enthuistic, and – in some perspectives – divisive person and priest, but an engaged supporter of the anti-royalist party for the independency of Hungary. The tension between him and the local Liberal representatives often interfere the realization of objects of public interest. In my study I intend to analyze how parish priest Antal Hegyi – overhang on his tasks as priest – made efforts to help the infrastructural development of Csongrád? What kind of conflicts arose during the process of realization and how did he managed them?